

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації на тему: **«Організаційно-економічні засади розвитку ринку екосистемних послуг лісового господарства»**

здобувачки ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 «Економіка»

Оксани Михайлівни Коморної

За результатами розгляду дисертації та наукових публікацій, у яких висвітлено основні результати дослідження, а також за підсумками проведеної публічної презентації наукових результатів дисертації та її обговорення на засіданні кафедри економіки, підприємництва та туризму Поліського національного університету, встановлено наступне:

1. Актуальність теми дисертації. Протягом останніх десятиліть світова спільнота все більше стурбована економічними викликами, пов'язаними зі станом лісового господарства. Ліс являє собою складну екосистему, в основу природного капіталу якої покладено не тільки запаси матеріальних природних ресурсів, а й різні екосистемні послуги. У результаті глобального збезлісення і деградації лісів збільшилися викиди значної кількості двоокису вуглецю, що призводить до необхідності більш ефективного захисту лісів шляхом обліку їх вигід і створення механізмів для оплати їх результатів. Такі глобальні зміни в умовах зростаючих екологічних порушень потребують запровадження ринкових інститутів надання та реалізації екосистемних послуг лісового господарства у контексті досягнення цілей сталого розвитку лісової галузі. Відповідно все більш актуальними стають підходи до формування організаційно-економічного механізму розвитку ринку екосистемних послуг лісового господарства, а також необхідність удосконалення методичного підходу до оцінювання ефективності надання екосистемних послуг в сфері лісової галузі, дослідження інструментів оцінки ефективності надання та компенсації таких послуг з метою збереження та відновлення функцій лісових екосистем.

Вищезазначене обумовлює необхідність формування теоретико-методичного обґрунтування та розробки науково-методичних положень організаційно-економічного забезпечення розвитку ринку екосистемних послуг лісового господарства, що підтверджує актуальність теми дослідження.

2. Зв'язок теми дисертації з державними програмами, науковими напрямами університету та кафедри. Дисертаційна робота відображає результати наукових досліджень, проведених відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри економіки, підприємництва та туризму Поліського національного університету за темою: «Організаційно-економічні засади забезпечення сталого розвитку Північно-Західного регіону України» (номер

державної реєстрації 0121U109310; 2021-2025 рр.), а також плану науково-дослідної роботи Поліського національного університету за темами: «Організаційні засади управління екосистемними послугами в галузі лісового господарства» (номер державної реєстрації 0119U102209; 2019-2021 рр.), «Формування стійких лісових і паркових насаджень в умовах еколого-кліматичних змін» (номер державної реєстрації 0119U103027; 2019-2023 рр.), у межах яких автором обґрунтовано теоретико-методичні засади та розроблено практичні рекомендації щодо організаційно-економічного забезпечення розвитку ринку екосистемних послуг лісового господарства.

Результати дисертаційного дослідження О.М. Коморної використовуються в освітньому процесі Поліського національного університету під час викладання навчальних дисциплін «Стратегія підприємств», «Економіка підприємств» та «Економіка природокористування» (довідка від 08.03.2023 № 331/01-17).

3. Особистий внесок здобувача в отриманні наукових результатів та вирішенні конкретного наукового завдання. Результати, які викладено в дисертації та виносяться на захист, отримані автором особисто. Вони, передусім, полягають в обґрунтуванні теоретико-методичних та практичних узагальнень і пропозицій щодо організаційно-економічного забезпечення процесу функціонування ринку екосистемних послуг лісового господарства у контексті досягнення цілей сталого розвитку. У ході дослідження було обґрунтовано концептуальні засади формування організаційно-економічного механізму розвитку ринку екосистемних послуг лісового господарства, що базуються на системному та процесно-функціональному підходах та передбачають систематизацію принципів, функцій та елементів цього механізму у межах чотирьох взаємопов'язаних блоків: інституціонального, аналітичного, забезпечувального та результативного. В методичному плані удосконалено методичний підхід до оцінювання ефективності надання екосистемних послуг лісового господарства, який передбачає застосування інтегрального індексу та системи показників, що базуються на ринковій вартості основних компонентів екосистемних послуг та дають змогу враховувати рівень використання потенціалу лісових екосистем. Щодо практичного аспекту запропоновано науково-методичний інструментарій стратегічного планування розвитку ринку екосистемних послуг лісового господарства, який, на відміну від усталеного, передбачає застосування адаптивних стратегій залежно від сценарію розвитку ринку екосистемних послуг у відповідності до рівня ефективності надання цих послуг. А також обґрунтовано науково-методичні засади функціонування системи платежів за екосистемні послуги лісового господарства, які дають можливість через компенсаційний інструментарій (сертифікат на поглинання) запровадити нові форми платежів та фінансові схеми взаємовідносин продавців і покупців екосистемних послуг. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, використані ті положення, які є результатом власних досліджень.

4. Достовірність та обґрунтованість запропонованих здобувачем положень, висновків та рекомендацій. Принципові положення, висновки та рекомендації, отримані автором у процесі дослідження, належним чином аргументовані та достовірні. Достовірність сформульованих наукових положень, висновків та рекомендацій підтверджується їх науковим обґрунтуванням, яке базується на критичному осмисленні здобутків вітчизняних та зарубіжних вчених щодо формування організаційно-економічних засад розвитку ринку екосистемних послуг лісового господарства (зокрема, методи аналізу, порівняння, узагальнення, прогнозування, а також графічний, абстрактно-логічний, монографічний, системно-структурний, економіко-статистичний, програмно-цільовий, теорії ігор та метод кореляційно-регресійного аналізу), поставленим завданням, структурованістю та логічною послідовністю етапів дослідження, значним обсягом опрацьованих джерел. Інформаційною базою дослідження слугували законодавчі акти України, міжнародні правові акти та договори, Конституція України, Цивільний та Господарський кодекси, Постанови Кабінету Міністрів України, нормативні та аналітичні документи, що стосуються питань розвитку ринку екосистемних послуг лісового господарства, офіційні дані Міністерства економіки України, Державної служби статистики України, Державного агентства лісових ресурсів України, Житомирського обласного управління лісового та мисливського господарства, а також результати власних досліджень автора.

5. Наукова новизна основних результатів дослідження.

Дисертація містить елементи наукової новизни, а саме:

уперше:

– обґрунтовано концептуальні засади формування організаційно-економічного механізму розвитку ринку екосистемних послуг лісового господарства, що базуються на системному та процесно-функціональному підходах та передбачають систематизацію принципів, функцій та елементів цього механізму у межах чотирьох взаємопов'язаних блоків: інституціонального, аналітичного, забезпечувального та результативного;

удосконалено:

– класифікацію екосистемних послуг лісового господарства, яка ґрунтується на їх розподілі за функціональними ознаками на чотири основні групи: сировинні, регулювальні, рекреаційні, підтримувальні, та, на відміну від існуючих, дає можливість зрозуміти економічну цінність функцій лісових екосистем та розробити ефективні заходи щодо управління екосистемними послугами лісового господарства з урахуванням їх різновидів;

– методичний підхід до оцінювання ефективності надання екосистемних послуг лісового господарства, який передбачає застосування інтегрального індексу та системи показників, що базуються на ринковій вартості основних компонентів екосистемних послуг, та дають можливість враховувати рівень використання потенціалу лісових екосистем;

– науково-методичний інструментарій стратегічного планування розвитку ринку екосистемних послуг лісового господарства, який, на відміну від усталеного, передбачає застосування адаптивних стратегій залежно від сценарію розвитку ринку екосистемних послуг у відповідності до рівня ефективності надання цих послуг;

набули подальшого розвитку:

– змістовне тлумачення поняття «екосистемні послуги лісового господарства» як сукупність благ, які отримує суспільство від реалізації екосистемних функцій лісового господарства, що формуються внаслідок лісогосподарської діяльності та використання природних властивостей лісових екосистем;

– науково-методичні засади функціонування системи платежів за екосистемні послуги лісового господарства, які дають можливість через компенсаційний інструментарій (сертифікат на поглинання) запровадити нові форми платежів та фінансові схеми взаємовідносин продавців і покупців екосистемних послуг.

6. Наукова і практична цінність результатів дослідження.

Дисертація є самостійно виконаною кваліфікаційною завершеною науковою працею, у якій викладено положення, висновки й пропозиції, здобуті автором особисто. Розроблені теоретико-методичні та прикладні положення логічно доведено до рівня конкретних пропозицій, можливих для впровадження в науку і практику системи управління лісовим господарством та можуть бути використані для розробки заходів із стимулювання ефективності надання та реалізації послуг лісових екосистем.

Результати досліджень автора щодо оцінювання ефективності надання екосистемних послуг у лісовому господарстві використано Державним агентством лісових ресурсів України при розробці пропозицій до проекту Державної стратегії управління лісами України до 2035 року (довідка від 26.01.2023). Науково-методичні підходи та рекомендації автора щодо функціонування ринку екосистемних послуг в системі фінансового забезпечення лісового господарства були використані у діяльності Житомирського обласного управління лісового та мисливського господарства при підготовці пропозицій до низки нормативно-правових актів (довідка від 23.08.2019 № 01-3/582), Чернігівського обласного управління лісового та мисливського господарства при підготовці пропозицій до низки нормативно-правових актів (довідка від 28.08.2022 № 01-3/431). Низку науково-методичних рекомендацій автора щодо стратегічного планування розвитку ринку екосистемних послуг лісового господарства прийнято до впровадження в діяльності лісогосподарських підприємств: ДП «Житомирське лісове господарство» (довідка від 27.02.2019 № 149), ДП «Коростишівське лісове господарство» (довідка від 05.03.2019 № 240) та Філії «Баранівське лісомисливське господарство» ДП «Ліси України» (довідка від 24.02.2023 № 105) під час реалізації заходів щодо підвищення ефективності використання екосистемних функцій лісового господарства.

Теоретичні аспекти дисертації використано у навчальному процесі Поліського національного університету під час підготовки лекційних курсів та розроблення навчально-методичних рекомендацій для проведення практичних занять з таких дисциплін: «Стратегія підприємств», «Економіка підприємств» та «Економіка природокористування» (довідка від 08.03.2023 № 331/01-17).

7. Перелік наукових праць, які відображають основні результати дисертації. За темою дисертації опубліковано 17 наукових праць загальним обсягом 6,5 ум. друк. арк. (автору належить 5,3 ум. друк. арк.), з них 8 праць, в яких опубліковано основні результати дослідження, у т.ч. 1 стаття у періодичному науковому виданні, проіндексованому у базах даних Web of Science Core Collection, 7 – у вітчизняних наукових фахових виданнях категорії Б та 9 наукових праць, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації. Основні результати дослідження О.М. Коморної опубліковані у повному обсязі.

Публікації за темою дисертації:

1. Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації:

1.1. Статті у періодичних наукових виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus:

1. Moroz V.V., Nykytiuk Y.A., Nykytiuk P.A., Kliuchevych M.M., **Коморна О.М.** Carbon absorption ability of pine forest plantations in the Ukrainian Polissya. *Ukrainian Journal of Ecology*. 2020. 10 (2), pp. 249-255. DOI: 10.15421/2020_91. (0,65 /0,13 ум. друк. арк.; *Особистий внесок автора:* охарактеризовано регулювальні екосистемні послуги насаджень соснових лісів Українського Полісся щодо їх поглинальної здатності).

1.2. Статті у наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України:

2. Коморна О.М. Перспективні напрями розвитку ринку екосистемних послуг в контексті збалансованого природокористування. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Економічні науки. 2016. Вип. 18. Ч. 1. С. 138–141. (0,65 ум. друк. арк.).

3. Коморна О.М. Теоретико-методичні підходи до оцінки екосистемних послуг в лісовому господарстві. *Науковий вісник НЛТУ України: Збірник науково-технічних праць*. Львів: РВВ НЛТУ України. 2016. Том 26. Вип. 6. С. 32–38. (0,65 ум. друк. арк.).

4. Коморна О.М. Організаційно-економічні особливості формування ринку екосистемних послуг в лісовому господарстві. *Економічний дискурс*. 2017. № 1. С. 74–82. (0,75 ум. друк. арк.).

5. Коморна О.М. Світовий досвід формування та функціонування ринку екосистемних послуг. *Збалансоване природокористування*. 2017. № 4. С. 143–146. (0,65 ум. друк. арк.).

6. **Коморна О.**, Никитюк І. Роль державно-приватного партнерства в реалізації екосистемних послуг лісогосподарської галузі. *Економічний дискурс*. 2018. № 3. С. 107–115. (0,75 /0,48 ум. друк. арк.; *Особистий внесок автора*: обґрунтовано структурно-логічну схему державно-приватного партнерства в сфері надання і реалізації екосистемних послуг лісогосподарської галузі).

7. Никитюк Ю.А., **Коморна О.М.**, Никитюк І.Ю. Компенсаційні інструменти управління та організаційно-економічні особливості формування ринку екосистемних послуг в лісовому господарстві. *Наукові горизонти*. 2019. № 8 (81). С. 87–93. DOI: 10.33249/2663-2144-2019-81-8-87-93. (0,78/0,39 ум. друк. арк.; *Особистий внесок автора*: обґрунтовано організаційно-економічні особливості застосування компенсаційних інструментів управління екосистемними послугами в лісовому господарстві).

8. Коморна О.М. Оцінка сучасного стану та ефективності використання екосистемних функцій в лісовому господарстві України [Електр. ресурс]: *Ефективна економіка*. 2021. № 8. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua>. DOI: [10.32702/2307-2105-2021.8.203](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.8.203). (0,65 ум. друк. арк.).

2. Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

9. Коморна О.М. Методичні основи економічної оцінки екосистемних послуг. *Проблеми збалансованого розвитку аграрного сектора економіки*: матеріали Міжнар. наук. конф. (Київ, 19 листопада 2015 р.). Київ: МПБП «Гордон». 2015. С. 146–148. (0,1 ум. друк. арк.).

10. Коморна О.М. Особливості формування екосистемних послуг в лісовому господарстві. *Роль науки у підвищенні технологічного рівня і ефективності АПК України*: матеріали V Ювілейної Всеукр. наук.-практ. конф. (Тернопіль, 4 грудня 2015 р.). Тернопіль: Крок, 2015. С. 132–134. (0,12 ум. друк. арк.).

11. Коморна О.М. Компенсаційні інструменти управління екосистемними послугами в лісовому господарстві. *Екологічні виклики і сталий розвиток: економічні, правові та екологічні аспекти*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Ірпінь, 27 січня 2016 р.). К.: Форматт, 2016. С. 98–101. (0,11 ум. друк. арк.).

12. Коморна О.М. Екосистемні послуги в системі фінансування сталого лісогосподарювання. *Екологічна безпека та збалансоване природокористування в агропромисловому виробництві*: матер. Міжнар. наук. конф. (Київ, 6-8 липня 2016 р.). К.: ДІА, 2016. С. 72–74. (0,1 ум. друк. арк.).

13. Коморна О.М. Особливості застосування механізмів плати за екосистемні послуги в лісовому господарстві. *Екологія і природокористування в системі оптимізації відносин природи і суспільства*: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Тернопіль, 27-28 квітня 2017 р.). Тернопіль: Крок, 2017. С. 251–252. (0,09 ум. друк. арк.).

14. Коморна О.М. Формування ринку лісових вуглецевих сертифікатів як складової механізму екосистемних послуг. *Збалансоване природокористування: традиції, перспективи і інновації*: матеріали I Міжнар. наук. конф. (Київ, 18-19 травня, 2017 р.). К.: ДІА, 2017. С. 65–68. (0,12 ум. друк. арк.).

15. Никитюк Ю.А., **Коморна О.М.** Основні напрямки розвитку ринку екосистемних послуг. *Science, research, development. Economy. Management.* #18: Zbiór artykułów naukowych z Konferencji Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej (Baku, Azerbaijan, 29.06.2019-30.06.2019. Warszawa: Sp.zo.o. «Diamond trading tour». S. 32–35. (0,1/0,08 ум. друк. арк.; *Особистий внесок автора*: обґрунтовано напрями розвитку ринку екосистемних послуг в лісовому господарстві).

16. Коморна О.М. Економічні особливості формування ринку екосистемних послуг в лісовому господарстві. *Science, research, development.* #19: Zbiór artykułów naukowych z Konferencji Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej (Valletta, Republic of Malta, 30–31.07.2019. Warszawa: Sp.zo.o. «Diamond trading tour». S. 24–28. (0,12 ум. друк. арк.).

17. Коморна О.М. Інструментарій оцінювання ефективності виробництва екосистемних послуг лісового господарства. *Пріоритетні напрями розвитку економіки: наукові дискусії*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Житомир, 27 квітня 2021 р.). – Житомир: Поліський національний університет, 2021. С. 23-25. (0,11 ум. друк. арк.).

8. Апробація основних результатів дослідження на конференціях, симпозіумах, семінарах. Основні результати дослідження апробовані на міжнародних та всеукраїнських конференціях: «Проблеми збалансованого розвитку аграрного сектора економіки» (Київ, 2015), «Роль науки у підвищенні технологічного рівня і ефективності АПК України» (Тернопіль, 2015), «Екологічні виклики і сталий розвиток: економічні, правові та екологічні аспекти» (Ірпінь, 2016), «Екологічна безпека та збалансоване природокористування в агропромисловому виробництві» (Київ, 2016), «Екологія і природокористування в системі оптимізації відносин природи і суспільства» (Тернопіль, 2017), «Збалансоване природокористування: традиції, перспективи і інновації» (Київ, 2017), «Science, research, development. Economy. Management» (Баку, Азербайджан, 2019), «Science, research, development. Economy. Management» (Валлетта, Республіка Мальта, 2019), «Пріоритетні напрями розвитку економіки: наукові дискусії» (Житомир, 2021).

9. Оцінка структури дисертації, її мови та стилю викладення. Дані про відсутність текстових запозичень та порушень академічної доброчесності. Дисертація відповідає вимогам Постанови Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження

ступеня доктора філософії». Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (181 найменування), додатків (на 22 сторінках). Основний текст дисертації викладено на 160 сторінках, містить 25 рисунків, 25 таблиць.

Дисертаційне дослідження виконано із дотриманням принципів академічної доброчесності. За результатами перевірки та аналізу матеріалів дисертації не було виявлено ознак академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації. Подані до захисту матеріали належать автору.

10. Відповідність дисертації зазначеній спеціальності. Дисертаційна робота О.М. Коморної «Організаційно-економічні засади розвитку ринку екосистемних послуг лісового господарства» присвячена теоретико-методичному обґрунтуванню та розробці науково-методичних положень організаційно-економічного забезпечення розвитку ринку екосистемних послуг лісового господарства, розробленню методики оцінювання ефективності надання екосистемних послуг лісового господарства, відповідно до якої на прикладі Житомирської області проведено таке оцінювання і залежно від рівня ефективності запропоновано економічні інструменти розвитку ринку екосистемних послуг лісового господарства, зокрема через інструментарій стратегічного планування, удосконалення системи платежів за екосистемні послуги лісового господарства та механізм державно-приватного партнерства у сфері надання і реалізації екосистемних послуг лісового господарства.

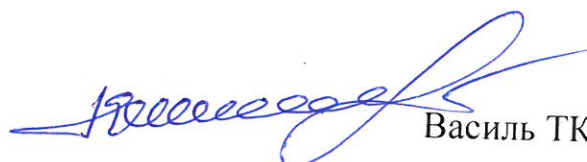
За змістом завдань і методів дослідження, які розв'язують конкретні наукові завдання, отриманими результатами, практичною і теоретичною значимістю дисертаційна робота відповідає спеціальності 051 «Економіка» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки».

11. Загальний висновок. Дисертаційна робота Оксани Михайлівни Коморної на тему «Організаційно-економічні засади розвитку ринку екосистемних послуг лісового господарства» подана у вигляді спеціально підготовленої кваліфікаційної наукової праці на правах рукопису, яка виконана здобувачем особисто, містить наукові положення, нові науково обґрунтовані теоретичні результати проведених здобувачем досліджень, що мають істотне значення для галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» та підтверджуються документами, які засвідчують проведення таких досліджень, а також свідчить про особистий внесок здобувача в науку.

За актуальністю, науковою новизною, теоретичним, методологічним і практичним значенням, повнотою викладу принципів наукових положень, обґрунтованістю одержаних результатів та оформленням дисертація відповідає вимогам, передбаченим Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії».

З урахуванням наукової зрілості та професійних якостей здобувачки Оксани Михайлівни Коморної дисертація на тему: «Організаційно-економічні засади розвитку ринку екосистемних послуг лісового господарства» рекомендується для подання до розгляду і захисту у спеціалізованій вченій раді на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» та спеціальності 051 «Економіка».

Головуючий на засіданні:
професор кафедри економіки,
підприємництва та туризму
д.е.н., професор

Василь ТКАЧУК

14.09.2023

